

Коленіченко Т.І. Модель соціально-педагогічної адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища/ Т.І. Коленіченко // Науковий журнал «Молодий вчений». - №10 (13) жовтень. Часина II. – Херсон. – С.85-89. включено до бази РІНЦ.

УДК 304.3

Коленіченко Тетяна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи
Чернігівського національного технологічного університету

Колениченко Татьяна Ивановна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной работы
Черниговского национального технологического университета

Kolenichenko Tatiana Ivanovna

Chernihiv National Technological University, the chair of social work

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ
ПОХИЛОГО ВІКУ ДО УМОВ НОВОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ
ЧЕЛОВЕКА ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА К УСЛОВИЯМ НОВОЙ
СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ

THE MODEL OF SOCIO-PEDAGOGICAL ADAPTATION OF ELDERLY
PEOPLE TO THE NEW SOCIAL ENVIRONMENT

Анотація: Розроблено соціально-педагогічну модель адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища. Розглянуто чинники, які є підґрунтям розробленої моделі. Визначено основні складові процесу соціально-педагогічної адаптації: етапи адаптації, механізми адаптації та соціально-педагогічні умови адаптації.

Ключові слова: соціально-педагогічна модель адаптації, людина похилого віку, чинники адаптації, етапи, механізми та соціально-педагогічні умови адаптації.

Анотация: Разработано социально-педагогическую модель адаптации человека пожилого возраста к условиям новой социальной среды. Рассмотрено условия, которые есть основанием разработанной модели. Определено

основные составляющие процесса социально-педагогической адаптации: этапы адаптации, механизмы адаптации и социально-педагогические условия адаптации.

Ключевые слова: социально-педагогическая модель адаптации, человек пожилого возраста, условия адаптации, этапы, механизмы и социально-педагогические условия адаптации.

Annotation: The socio-pedagogical model of adaptation of elderly people to the new social environment has been worked out. The factors which are the basis of the developed model have been considered. The main components of the process of socio-pedagogical adaptation have been defined: the stages of adaptation, the adaptation mechanisms and socio-pedagogical conditions of adaptation.

Key words: socio-pedagogical model of adaptation, elderly person, factors of adaptation, stages, mechanisms and socio-pedagogical conditions of adaptation.

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати досить велику зацікавленість науковців до проблем людей похилого віку, адже виникає ситуація, коли в суспільстві створюється парадоксальна ситуація: загальноприйняті положення науки не відповідають сучасним вимогам суспільства. Саме тому, постає необхідність дослідження проблем, які виникають у літніх людей, і винайдення шляхів їх вирішення.

В соціальній педагогіці виникла гостра необхідність дослідження однієї із важливих проблем людей похилого віку, адже суспільство ставить перед нами одну із актуальних проблем сьогодення – адаптації особистості до умов нового соціального середовища. Розв'язання і вирішення даної проблеми і є одним із основних завдань соціальної педагогіки. Саме тому, розроблення моделі адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища, яка включає в себе всі складові адаптаційного процесу (етапи входження людини похилого віку до умов геріатричного пансіонату, механізми адаптації, фактори, які сприяють/перешкоджають процесу адаптації, соціально-педагогічні умови адаптації) є актуальною на сьогоднішній день і відповідає потребам суспільства у вирішенні проблем такої категорії клієнтів, як люди похилого віку.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять: аксіологічний підхід, у межах якого людина розглядається як найвища цінність

суспільства (Н. Гартман, Дж. Дьюї, М. Шелер та ін.); ідеї філософського та педагогічного антропологізму про незмінну для всіх людей антропологічну природу, про розвиток особистості в онтогенезі та її соціалізацію протягом усього життя, про активну роль людини в пізнанні та перетворенні соціального середовища (Б. Г. Ананьєв, В. П. Андрущенко, С. Л. Рубінштейн та ін.); теоретичні засади соціальної роботи та соціальної педагогіки щодо змісту діяльності з різними категоріями людей (О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Л. І. Міщик, С. В. Савченко, С. Я. Харченко, Н. М. Чернуха та ін.); науково-психологічні уявлення про сутність і закономірності розвитку осіб похилого віку (Л. І. Анциферова, О. О. Бодальов, О. В. Краснова, О. Г. Лідерс, Н. В. Паніна, М. Л. Смульсон та ін.); концепції життєвого шляху особистості (Х. О. Порсева, Т. М. Титаренко та ін.)

Мета нашої статті полягає в розробленні моделі адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища.

Завдання, які ми ставили перед написанням статті:

1. Розробити соціально-педагогічну модель адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища.

2. Визначити основні складові процесу соціально-педагогічної адаптації, які є підґрунтям розробленої моделі: етапи адаптації, механізми адаптації та соціально-педагогічні умови адаптації

Підґрунтям до розроблення нами експериментальної моделі адаптації людини похилого віку до нового соціального середовища є результати проведеного комплексного обстеження цієї категорії осіб і пошук шляхів удосконалення технології соціально-педагогічної адаптації. Соціально-педагогічні, психологічні та фізіологічні критерії покладені в основу змісту експериментальної моделі адаптації людини похилого віку, яка визначає оптимальне використання наявних у пансіонаті можливостей адаптаційного процесу.

Вважаємо доречним ґрунтовно розглянути розроблену нами модель адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища (див

рис. 1. Модель адаптації людини похилого віку до умов геріатричного пансіонату).

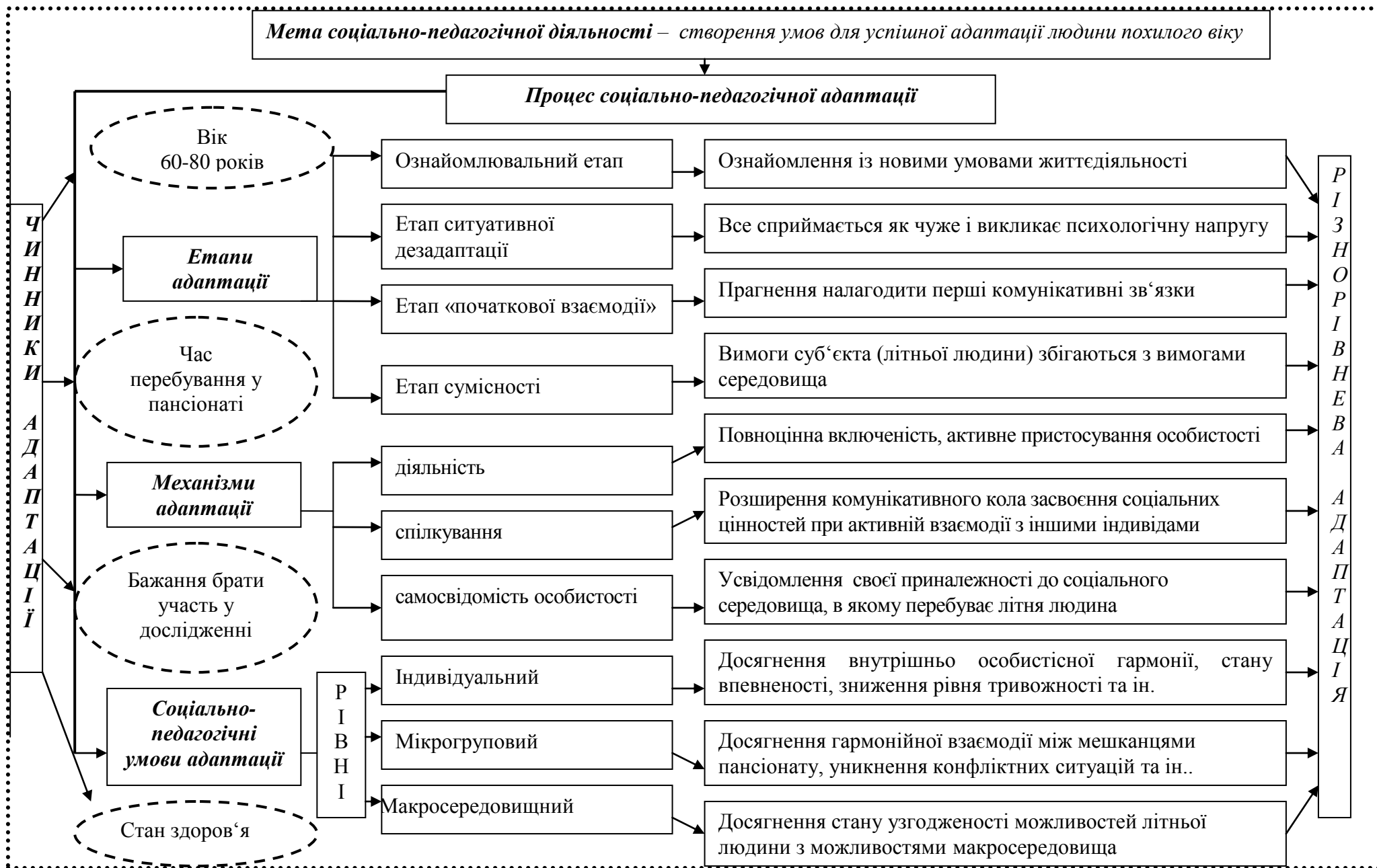

Рис. 1. Модель соціально-педагогічної адаптації літньої людини до умов нового соціального середовища.

Джерело: розроблено автором.

Мета даної моделі полягає у створенні умов для успішної адаптації людини похилого віку до умов геріатричного пансіонату. Урахування соціально-педагогічних, психологічних та фізіологічних показників адаптації літньої людини до умов нового соціального середовища –геріатричний пансіонат дало змогу сформувати систему основних дій, спрямованих на процес адаптації людини похилого віку до нового соціального середовища та змодельовати оптимальні соціально-педагогічні умови, технологію і механізми їх застосування для досягнення позитивного результату.

Розроблена нами модель спирається на такі чинники, як:

- вік людини похилого віку, об'єктом нашого дослідження мешканців геріатричного пансіонату віком від 60-80 років;

- час перебування у пансіонаті (залежно від того, скільки часу людина похилого віку перебуває в геріатричному пансіонаті визначається рівень адаптації: відмінна (адаптація настала протягом 3 місяців перебування в геріатричному пансіонаті; добра – протягом 6 місяців; задовільна протягом року; стан дезадаптації настає, коли людина похилого віку не змогла адаптуватися до нових умов життєдіяльності протягом року);

- бажання брати участь у дослідженні;

- стан здоров'я клієнта (залежно від того чи спроможна людина похилого віку задовольняти свої фізіологічні потреби чи ні, її активність чи пасивність в житті пансіонату визначають рівень її адаптації).

Відповідно до розробленої нами моделі процес соціально-педагогічної адаптації включає в себе етапи адаптації, механізми адаптації та соціально-педагогічні умови адаптації.

Розкриємо зміст етапів, які проходить людина похилого віку вступаючи до геріатричного пансіонату:

1. *Підготовчий етап*, коли людина усвідомлює та передбачає зміни, які мають відбутися в її житті (носить інформаційний характер). На даному етапі літня людина накопичує знання про нове соціальне середовище (геріатричний пансіонат): про роботу даного закладу, медичний догляд, режим цієї установи

тощо. Залежно від того, яким чином буде відбуватися накопичення інформації, можна зрозуміти висновок, який характер буде носити інформаційна поведінка літньої людини: активний (бажання отримати якомога більше знань) чи пасивний (пасивне сприйняття отриманої інформації).

Отже, ми можемо виділити один із аспектів адаптаційних процесів – це *соціально-педагогічний аспект*, (знання, які накопичує літня людина про роботу закладу соціального обслуговування, в якому вона буде мешкати). Даний аспект визначає особливість адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища. Можемо стверджувати, що відсутність достатньої інформаційної бази про геріатричні пансіонати негативно впливає на процес адаптації людини похилого віку. Тому особливе значення в соціальній роботі відводиться педагогічному компоненту, який полягає у формуванні у людей похилого віку нового соціального досвіду, позитивної мотивації та активізації потенційних можливостей літньої людини у вирішенні особистісних проблем.

2. *Етап початкової психічної напруги* – початкова стадія механізму переадаптації. На цьому етапі спостерігається зростання емоційної напруги, що зумовлює поведінку літньої людини.

3. *Етап гострих психічних реакцій*, що виникають у процесі входження літньої людини в нове соціальне середовище. Саме на цьому етапі людина похилого віку відчуває вплив нових умов життєдіяльності, при вступі в нову соціальну групу, в якій існують свої норми, правила, еталони поведінки, усталені неписані закони, саме це й спонукає літню людину до активізації адаптивних механізмів [185, с. 86-87].

Враховуючи виділені нами етапи (ознайомлювальний, ситуативної дезадаптації, початкової взаємодії, сумісності) входження людини похилого віку в нове соціальне середовище, на кожному із них пропонувалися певні форми роботи, які робили процес пристосування безболісним та спрямовували людину похилого віку на позитивну адаптацію:

1. Ознайомлювальний етап – об'єднання «Аптека для душі», дискусійні групи.

2. Етап ситуативної дезадаптації – об'єднання «Слово Боже у моєму серці», «Аптека для душі».

3. Етап початкової взаємодії та сумісності – клуб комунікації «Назустріч людям», дискусійні групи, об'єднання за інтересами «Майстри «Золоті ручки»», тематичні зустрічі з цікавими людьми «Наповнимо змістом серця».

Особливістю адаптації літньої людини до умов нового соціального середовища (геріатричного пансіонату) є механізми, що відображають багатогранність соціальних процесів у даному закладі і відображають процес адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища. Зокрема, до таких *механізмів* можна віднести:

1) *діяльність* – в основі цього механізму лежать такі складові, як спілкування, праця, навчання. Вони дозволяють забезпечити повноцінне включення та активне пристосування особистості до нового соціального середовища;

2) *спілкування* – потреба в спілкуванні є важливою для мешканців соціальних закладів. Метою даного механізму є розширення кола соціальних цінностей та їх засвоєння при активній взаємодії з іншими індивідами;

3) *самосвідомість* особистості, яка засвідчує, що відбувається формування та усвідомлення особистістю своєї приналежності до соціального середовища, у якому вона перебуває, та своєї ролі в ньому. При цьому з'ясовано, що адаптацію суб'єкта життєдіяльності необхідно розглядати як цілісну функціонуючу систему механізмів: діяльності, спілкування, самосвідомості. Доведено, що це багатоаспектний процес активного розвитку особистості, який відбувається в об'єктивно-суб'єктивній формі та в основі якого лежить активне чи пасивне пристосування, взаємодія з наявним соціальним середовищем.

Важливою складовою експериментальної моделі адаптації людини похилого віку до нового соціального середовища є створення соціально-педагогічних умов, які реалізуються на індивідуальному рівні (внутрішня особистісна гармонія, стан впевненості, зниження рівня тривожності, підвищення самооцінки, формування психологічної стійкості), мікрогруповому (гармонійна взаємодія між суб'єктами життєдіяльності, уникнення конфліктних ситуацій, розширення кола спілкування, уміння висловлюватися, розуміти інших на невербальному рівні) та макросередовищному (досягнення стану узгодженості можливостей літньої людини з можливостями макросередовища – відвідування церкви, музеїв, виставок). Зазначені умови, зумовлюючи специфіку соціально-педагогічної адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища, передбачають створення такого середовища, у якому б літня людина могла швидше пристосуватися та ефективно взаємодіяти з мешканцями пансіонату.

Зауважимо, що оскільки ми працюємо з такою віковою категорією осіб, як люди похилого віку, то досить важко визначити форми роботи до кожної соціально-педагогічної умови. Отже, формування адаптаційних можливостей на *індивідуальному рівні* з людьми похилого віку здійснюється шляхом залучення до роботи в об'єднанні «Слово Боже в моєму серці», «Аптека для душі», в релаксаційних групах, відвідування просвітницьких лекцій з релігійної тематики, участь у щонедільних сповідях.

У роботі застосовувалися методи мистецтвотерапії (ліплення) та вправи з арт-терапії (вправа «Передача листа», «Зображення імені», «Завершення каракулів», «Лінія життя» та ін.), що сприяли зниженню особистісної тривожності в літніх людей. Запропоновані форми роботи дозволяють здійснювати корекцію ставлення до себе, до власного «Я», посилюють прояв адекватної самооцінки, усвідомлення причин пригнічення, самотності та їх подолання, формування почуття гідності, поваги до себе, досягнення стану психологічної стійкості до подій у житті.

Формування адаптаційних можливостей *на рівні мікрогрупи* з літніми людьми здійснювали шляхом залучення людей похилого віку до активної участі в роботі клубу комунікації «Назустріч людям», який передбачає: 1) тренінг «Формування навичок спілкування як основа успішної адаптації людини похилого віку до нового соціального середовища»; 2) розроблення стенду із зазначеними днями народження мешканців пансіонату для спонукання до емоційної взаємодії; 3) роботу дискусійних груп; 4) участь у календарно-тематичних бесідах; 5) проведення тематичних днів: «Спілкування», «Свічка згоди», «Як швидко плине час», «Довіра», «Гарний настрій»; 6) об'єднання за інтересами «Майстри «Золоті ручки»» (в'язання, вишивка, малювання, гра в шахи) для кращого налагодження міжособистісних стосунків та реалізації свого внутрішнього потенціалу.

Формування адаптаційних можливостей *на рівні макросередовища* з літніми людьми, здійснювалося шляхом організації тематичних зустрічей з цікавими людьми «Наповнимо змістом серця», відвідування і обговорення театральних вистав, музеїв, кіно. Запропоновані форми роботи сприяють формуванню в літніх людей відчуття свободи, невід'ємності від суспільного життя та внутрішнього комфорту.

Підсумовуючи вищевикладене, ми дійшли висновку, що упровадження в роботу геріатричних пансіонатів експериментальної моделі адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища уможливило формування нових стереотипів життєдіяльності літніх людей; навичок, що сприяють створенню безконфліктного середовища, у якому знаходяться мешканці пансіонату; сприяє зниженню тривоги та психологічної напруги; підвищенню самооцінки; усуненню почуття самотності; досягненню стану внутрішньої особистісної гармонії (комфортність, врівноваженість тощо) та гармонійної взаємодії з мешканцями пансіонату; розширенню кола спілкування.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у впровадженні експериментальної моделі адаптації людини похилого віку до умов нового

соціального середовища, що надасть можливість упровадити технологію адаптації людей похилого віку та розробленні експериментальної програми адаптації літніх людей до умов геріатричного пансіонату.

Список літератури:

1. Лук'янова Л.Б. Соціокультурна функція освіти дорослих у сучасному суспільстві / Л.Б. Лук'янова // Вісник Черкаського національного ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 183. - Ч. I. - с. 6-12.

2. Майборода Г.Я. Соціально-педагогічна робота з людьми похилого віку / Г.Я. Майборода. – Вісник Черкаського університету. – 2010. – Вип. 191. – С. 131-134. – (Серія : педагогічні науки).